

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ พระสงฆ์ในพื้นที่ อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน ๑๖ ตำบล เป็นประชากรในการศึกษา โดยเลือกพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นประชากรในการศึกษา จำนวน ๗๖๖ รูป ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง โดยการใชสูตรของ (Taro Yamane) โดยได้ระดับความเชื่อมั่นที่ ๐.๐๕ ได้จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๖๓ รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดย ค่าความถี่ (frequency), ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบ ค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way Analysis of Variance) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different : LSD) และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยสรุปผลได้ดังนี้

๕.๑.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุ ๔๑-๕๐ จำนวน ๑๐๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๐ พรรษา ๕-๑๐ พรรษา มีจำนวน ๑๓๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕ วุฒิการศึกษานักธรรม นักธรรมเอก

จำนวน ๑๖๒ รูปคิดเป็นร้อยละ ๖๑.๖ วุฒิการศึกษาบาลี ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม จำนวน ๑๙๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๖ วุฒิการศึกษาสามัญ มัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๙๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๙

๕.๑.๒ ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์โดยรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๔๗๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้

๑) ด้านสังวรปธาน ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านสังวรปธานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๖$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านสังวรปธาน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒) ด้านปหานปธาน ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านปหานปธานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านปหานปธาน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓) ด้านภาวนาปธาน ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านภาวนาปธานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านภาวนาปธาน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔) ด้านอนุรักษนาปธาน ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านอนุรักษนาปธานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านอนุรักษนาปธาน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการ อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาธรรม การศึกษาเปรียญธรรม การศึกษาสามัญ เพื่อนำไปสู่การตอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ สรุปปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์” ครั้งนี้ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีดังนี้

ปัญหาอุปสรรค

๑) **ด้านสังวรปธาน** พบว่าพระสังฆาธิการบางรูปยังขาดระเบียบวินัยในการบริหารงานที่แน่ชัดจนเกิดระบบระบบอุปถัมภ์ติดในอำนาจ วัตถุตอบแทน และยังมีระบบพรรคพวกไม่มีการประสานงานและส่งเสริมสนับสนุนเท่าที่ควรจะเป็น

๒) **ด้านปหานปธาน** พบว่าพระสังฆาธิการยังมีความอยาก เกิดความต้องการด้วยอำนาจของความโลภและทุจริตมีการเอารัดเอาเปรียบในหมู่สงฆ์

๓) **ด้านภาวนาปธาน** พบว่าพระสังฆาธิการยังขาดความเข้าใจบทบาทของตนในสังคม ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ร่วมงานขาดการแสดงบทบาทที่ต้องพึงกระทำ

๔)ด้านอนุรักษ์ขนาน พบว่าพระสังฆาธิการเมื่อได้รับมอบหมายงานแล้วไม่มีการติดตามอันเนื่องมาจากการะงานในด้านอื่นขาดการบริหารแบบสมัยใหม่ขาดผู้ช่วยที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารงาน

ข้อเสนอแนะ

๑) ด้านสังวรปธาน พบว่า พระสังฆาธิการควรวางระเบียบในการบริหารงานที่ชัดเจน ควรเว้นระบบอุปถัมภ์ติดในอำนาจ วัตถุประสงค์ และระบบพักรงควรมีการประสานงานและส่งเสริมสนับสนุน

๒) ด้านปหานปธาน พบว่าควรลดความอยาก เกิดจากต้องการด้วยอำนาจของความโลภและประพฤติดุจจริตควรละการเอาเปรียบในหมู่สงฆ์เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเป็นมีความลังเลในการทำงานร่วมกัน

๓) ด้านภาวนาปธาน พบว่าควรทำความเข้าใจบทบาทของตนในสังคม และควรส่งเสริมทำกิจกรรมทางสงฆ์ร่วมกันและเปิดใจคุยกันลดความขัดแย้ง มองวิสัยทัศน์เพื่อจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ต่อคณะสงฆ์

๔) ด้านอนุรักษ์ขนาน พบว่า ควรมีการติดตามงานในที่ได้อบรมหมายในหน้าที่อย่าง ต่อเนื่องควรมีการนำศาสตร์เทคโนโลยีสมัยมาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ควรสนับสนุนให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยในการบริหารงาน

๕.๑.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งจำแนกเป็นรายด้านได้ดังนี้

๑) ด้านสังวรปธาน สรุปการเปลี่ยนแปลงในหลักพุทธธรรมในด้านสังวรปธานพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ได้นำมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องโดยพยายามทำตนเองให้เป็นแบบอย่างแก่คนในชุมชนและพระสงฆ์ภายในวัดเพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นเพื่อชักนำชุมชนและพระสงฆ์ให้ยึดถือปฏิบัติ โดยเฉพาะการตั้งใจสำรวมระวังมิให้อกุศลธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นในจิตใจตน

๒) ด้านปหานปธาน สรุปในภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านปหานปธาน พระสังฆาธิการได้ทำตัวเป็นแบบอย่างที่จะให้คนในสังคมละในบาปธรรมที่เป็นอกุศลกรรม โดยเฉพาะความโลภ ความโกรธ ความหลงซึ่งเป็นต้นตอในการทำให้จิตใจไปไหนทางที่ไม่ดีหรือที่เป็นกุศล มีการจัดทำโครงการ กิจกรรมเกี่ยวกับการอบรมเพื่อพัฒนาจิตใจให้กับคนในชุมชนและอบรมพัฒนาพระภิกษุที่อยู่ในปกครอง

๓) **ด้านภavanaปธาน** สรุปรูปการทำความเพียรต่าง ๆ เพื่อให้กุศลธรรมเกิดขึ้น ในการเปลี่ยนแปลงในบทบาทผู้นำพัฒนาจิตใจแล้วพระสังฆาธิการได้ส่งเสริมให้ภิกษุสงฆ์และคนในชุมชนที่ร่วมงานได้พัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อทดลองสิ่งใหม่ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการพัฒนาสังคมร่วมกับคนในชุมชน

๔) **ด้านอนุรักษนาปธาน** สรุปรูปการเพียรในการรักษาคุณธรรมเพื่อให้เจริญขึ้นในจิตใจ ในภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการได้นำด้านอนุรักษนาปธานมาเป็นเครื่องเตือนใจพระภิกษุสงฆ์และคนในชุมชน ให้มีสติ สัมปชัญญะ ให้มีในตัวยู่เสมอไม่ให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงเกิดขึ้นในจิตใจ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูล การวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” มีประเด็นการอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ จากผลการวิจัยโดยภาพรวมทั้ง ๔ ด้าน

ผลการวิจัยโดยภาพรวมทั้ง ๔ ด้าน พบว่า ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านสังวรปธานมีค่าสูงสุดเพราะพระสังฆาธิการมีความระมัดระวังไม่โลภ อยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน และพบว่า ด้านภavanaปธานต่ำสุดเพราะพระสังฆาธิการได้พร้อมด้วยมูทิตา อุเบกขา และซึ้งซมยนิตกับผู้ที่ประสบผลสำเร็จ และมีความกรุณาทุกเมื่อต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พระมหาสามารถ ธิตสโร (กล้าดี) ได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าพระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก^๑

๕.๒.๒ จากผลการวิจัยด้านสังวรปธาน

ผลการวิจัยด้านสังวรปธาน พบว่า ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านสังวรปธานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่สูงที่สุดข้อที่ ๗ และข้อที่ ๘ เพราะพระสังฆาธิการมีความระมัดระวังในการประพฤติปฏิบัติที่ตรงกับความเป็นจริงไม่มีการเกินพอดี และไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ที่ต่ำสุดข้อที่ ๑๐ พระสังฆาธิการมีความระมัดระวังเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พระณัฏ วุฒโน (บุตรสวัสดิ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์

^๑พระมหาสามารถ ธิตสโร (กล้าดี), “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

คุณสมบัติของผู้นำตามสัปปริสธรรม ๗ พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้นำ ด้านหลักการครองตน ครองคน และครองงาน อยู่ในระดับมาก^๒

๕.๒.๓ จากผลการวิจัยด้านปหานปธาน

ผลการวิจัยด้านปหานปธาน พบว่า ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านภาวนาปธานใน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่สูงที่สุดคือพระสังฆาธิการพูดแต่เรื่อง สร้างสรรค์ และนำมาซึ่งความสามัคคีที่ดีต่อกันของคนในสังคม สาเหตุเพราะท่านมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในชุมชนและพระภิกษุสงฆ์และต่ำสุดคือพระสังฆาธิการมีเมตตา กรุณา ช่วยเหลือ เกื้อกูล โดยการทำให้เกิดผู้ตามเกิดแรงบันดาลใจ เพราะผู้ตามขาดความกระตือรือร้นในการที่จะทำตาม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พระมหามณเฑียร วรธมโม ได้วิจัยเรื่อง บทบาทพระสังฆาธิการในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา พบว่า พระภิกษุสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสังฆาธิการในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับมากทุกด้าน^๓

๕.๒.๔ จากผลการวิจัยด้านภาวนาปธาน

ผลการวิจัยด้านภาวนาปธาน พบว่า ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านภาวนาปธานใน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่สูงที่สุดคือพระสังฆาธิการถึงพร้อมด้วยความกรุณาทุกเมื่อต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก และพร้อมด้วยความมฤติตา อุเบกขา และชื่นชมยินดีกับผู้ที่ ประสบผลสำเร็จ สาเหตุเพราะท่านได้ตั้งอยู่ในความเป็นสมณะที่ให้ความเมตตาแก่ผู้ได้บังคับบัญชา และต่ำสุดคือพระสังฆาธิการพูดแต่เรื่องสร้างสรรค์ และนำมาซึ่งความสามัคคีที่ดีต่อกันของคน ในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พระมหาทองดี อภิณฺจโน (ศรีตระกูล) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติที่มีต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะ : กรณีศึกษา คณะสงฆ์เขตภาษีเจริญ และเขตบางแคกรุงเทพฯ” พบว่า โดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมากซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๓.๖๔ และ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้านโดยเรียงจากมากไปหาน้อย

^๒พระณัด วฑฒโน (บุตรสวัสดิ์), “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำ ตามหลักสัปปริสธรรม ๗”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๓พระมหามณเฑียร วรธมโม (ซ้ายเกลี้ยง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๒).

ตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านสาธารณูปการ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๔

๕.๒.๕ จากผลการวิจัยด้านอนุรักษนาปธาน

ผลการวิจัยด้านอนุรักษนาปธาน พบว่า ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านอนุรักษนาปธานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่สูงสุดคือพระสังฆาธิการมีความเสียสละ ทั้งกำลังกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วนรวมและตั้งตนอยู่ในระเบียบวินัย สาเหตุเพราะท่านมีความเป็นอิสระในความคิดไม่มีภาระผูกพันใดๆ กับกลุ่มใดทำให้สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และข้อที่ต่ำสุดพระสังฆาธิการมีการสื่อสารแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ตามเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจ มีความเห็นตรงกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยพระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้วิจัยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระภิกษุสงฆ์มีความคิดเห็นต่อด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง^๕

๕.๒.๖ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

การเปรียบเทียบระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล จากการศึกษาเปรียบเทียบ โดยจำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มี อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาธรรม วุฒิการศึกษาบาลี และวุฒิการศึกษาสามัญ มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละส่วนมีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

๑) อายุ ผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัย พระมหากษล โขสิตเมธิ (โขสิตเมธางกูร) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “จริยธรรมสำหรับผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า

^๔ พระมหาทองดี อภิณฺจโน (ศรีตระกูล), “ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติที่มีต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะ : กรณีศึกษา คณะสงฆ์เขตภาคีเจริญ และเขตบางแคกรุงเทพฯ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^๕ พระธนดล นาคพิพัฒน์, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสมบูรณ์ทั้งภายในคือจิตใจและคุณธรรม และคุณสมบัติภายนอก คือ ความรู้ความสามารถมาประกอบกันกล่าวคือ ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติอยู่ ๒ ด้าน คือ

๑. คุณลักษณะภายในตัวของผู้นำ ได้แก่

- ๑) รูปลักษณ์ของสัปบุริสธรรม มีการรู้หลักเหตุผล
- ๒) มีสติปัญญาไม่ประมาท
- ๓) ตื่นตัว ทนต่อเหตุการณ์
- ๔) มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล เป็นเข้มแข็ง

๒. คุณลักษณะภายนอก ในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ได้แก่

- ๑) มีความรู้ความสามารถ
- ๒) มีพรหมวิหารธรรม
- ๓) หวังประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม
- ๔) น่ารัก น่าเคารพ เป็นธรรมิปปิทยไมล่ำเอียง^๖

๒) พระราช ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มีพระราชต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยพระเสถียร จิติสมปนโน ได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำกับการบริหารตามหลักธรรมมาภิบาล :กรณีศึกษาในวัดเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พบว่า พระราชแตกต่างกัน ความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำกับการบริหารตามหลักธรรมมาภิบาล ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย^๗

๓) วุฒิกการศึกษาธรรม ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิกศึกษานักธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัย นางสาวนันทวรรณ อีสรานวัณชัย ได้วิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” จากผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม ผู้นำจะต้องยึดหลักพุทธธรรมเป็นคุณธรรม สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป รูปแบบผู้นำยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดจากการประยุกต์ของภาวะผู้นำตามแนวคิดตะวันตกและหลักพุทธธรรม

^๖ พระมหาภอล โสสิตเมธี (โสสิตเมธางกูร), “จริยธรรมสำหรับผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

^๗ พระเสถียร จิติสมปนโน, “ภาวะผู้นำกับการบริหารตามหลักธรรมมาภิบาล : กรณีศึกษาในวัดเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือหลักการครองตน ครองคน ครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้ นำเกิดการ พัฒนาตน พัฒนาคน พัฒนาระบบงานให้มีคุณภาพและสมบูรณ์”^{๘๘}

๔) **วุฒิการศึกษาบาลี** ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาบาลีต่างกัน มีความ คิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พระมหาสามารถ ธิตสทฺโธ (กล้าดี) ได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลี และวุฒิการศึกษาสามัญ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธ สมมติฐานการวิจัย^{๘๙}

๕) **วุฒิการศึกษาสามัญ** ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มี ความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆาธิการอำเภอเมือง เพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัย พระมหามณเฑียร วรธมโม ได้วิจัยเรื่อง บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์จังหวัดพังงา พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษา ทางเปรียญธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย^{๙๐}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของพระสังฆา ธิการอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบาย เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ดังต่อไปนี้

- ๑) ควรจัดทำโครงการ “พระสงฆ์ยุคใหม่ก้าวไปกับ AEC”
- ๒) ควรจัดทำโครงการ “พระสงฆ์ยุคใหม่ก้าวไปกับ ไอที ”

^{๘๘}นางสาวนันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย “ภาวะผู้นำในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๘๙}พระเสถียร จิติสมปโน, “ภาวะผู้นำกับการบริหารตามหลักธรรมมาภิบาล : กรณีศึกษาในวัดเขต ตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๙๐}พระมหามณเฑียร วรธมโม (ซ้ายเกลี้ยง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๒).

๓) ควรจัดทำโครงการ “เผยแพร่ธรรมะทางระบบอินเทอร์เน็ต ”

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) จัดอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ให้ความรู้และทักษะในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในการรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๒) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การใช้คอมพิวเตอร์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และเพื่อการใช้สื่อสารสนเทศทางการบริหาร

๓) มีการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะในการเผยแพร่ธรรมะโดยอาศัยเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและสื่อ Social Media เพื่อให้ถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำวิจัยเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำวิจัยเรื่องประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๓) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาด้านแผน นโยบาย ที่สามารถนำมาใช้เพื่อการพัฒนาด้านการปกครองของคณะสงฆ์เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ

๔) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการสร้างเครื่องมือในการวิจัยเพิ่มเติม เช่น การสังเกตด้านพฤติกรรมเข้าไปในงานวิจัย